

Översikter och meddelanden

Fascismens metoder – ett samtal med Jason Stanley

Helen Lindberg

Jag möter Jason Stanley under en av sommarens hetaste dagar på ett café i New York för ett samtal om fascism utifrån hans nya bok *How Fascism Works – The Politics of Us and Them*. Två dagar tidigare mindes vi Utöya och vi är denna dag mitt i Donald Trumps senaste twitter-påhopp på kvinnliga färgade kongressledamöter, påhopp som av de allra flesta uppfattas som hetsande och rasistiska. Storbritannien har just fått en ny premiärminister i Boris Johnson och i Ungern, Polen, Italien, Frankrike, Tyskland och Sverige mobiliserar och etablerar sig högerextrema krafter. V-Dem har också släppt en rapport som visar hur demokratiska regimer är på tillbakagång runt om i världen. Vårt samtal kommer att handla om vad fascism är enligt Stanley och på vilka sätt hans syn på fascism gränsar till andra definitioner av fascism. Vi kommer också att samtala om hans analys av det politiska dagsläget sett utifrån hans förståelse av fascism och på vilka sätt den kan hjälpa oss se vår samtid lite klarare, men också på vilka sätt den möjligen förhindrar nyansering och snarare förvirrar vår samtidsförståelse.

Vårt samtal återges nedan, men för att vår diskussion ska bli mer begriplig vill jag först

teckna en bakgrund och ge en kort genomgång av de vanligaste sätten som fascism har definierats på.

VAD ÄR FASCISM? NÅGRA OLIKA SVAR

Umberto Eco frågade sig i den klassiska texten om "Ur-fascism" (Eco 1995) om fascism är ett nytt slags spöke som jagar Europa, och han konstaterar att ordet "fascism" blev en *synecdoche*, det vill säga ett ord som kom att användas för många olika totalitära rörelser och därmed delvis förlorade sin användbarhet och mening. Trots risken för oklarhet med att använda fascism som en alltäckande term hävdar Eco att det ändå är möjligt att urskilja en uppsättning egenskaper som är definierande för hans "Ur-fascism", eller som han också kallade den: "den eviga fascismen". Dessa egenskaper kan vara delvis motstridiga, de kan också definiera andra typer av despotism och fanatism, men enligt Eco räcker det med att en av egenskaperna finns där för att tillåta "fascism" att så att säga koagulera sig kring den egenskapen.¹

Att definiera grundläggande element i fascism så som Eco gjorde är dock bara ett bland flera sätt att definiera fascism på. Enligt Roger Griffin finns det åtminstone tre andra sätt att begreppsliggöra fascism på. Det finns en marxistisk definition där fascism är en bourgeoisins sociopolitiska rörelse med en kapitalistisk natur. I en viss kommunistisk förståelse

1 De 14 egenskaperna är i korthet (1) traditionskult med en kombination av olika trossystem där utgångspunkten är att det inte behövs någon ny kunskap, sanningen finns här redan och det är upp till oss att uttolka dess obskyra meddelanden, (2) avfärdande av modernism, (3) irrationalism, (4) anti-vetenskap, (5) rädsla för olikheter, (6) en social frustration som är internationell, (7) en identitet präglad av besatthet av konspirationer, där följarna måste kännas sig belägrade, (8) känslor av förödmjukelse av fiendens rikedom och makt, (9) idén att livet är en kamp och en strid kan vara apokalyptisk, (10) folklig elitism, (11) alla är utrustade för att kunna utföra hjältedåd, (12) *machismo* med kvinnoförakt där lek med vapen blir en extatisk fallisk praktik, (13) selektiv populism där enbart en mindre grupp medborgare är folkets röst mot det ruttna etablissemanget, och sist men inte minst: (14) *newspeak* när ords mening förloras och blir ersatta med ny mening.

var fascism bourgeoisins diktatur över proletariatet med hjälp av staten, och utgjorde kapitalismens huvudsakliga pådrivare. I en annan kommunistisk analys ses fascism som en delvis fristående politisk kraft i sig som används av bourgeoisin för att erövra den politiska makten och som bara kan besegras med hjälp av kommunistisk revolution. Först i senare marxistisk förståelse av fascism kan det som Griffin ser som det grundläggande revolutionära elementet av ultranationalism skönjas i marxistiska förklaringar. Andra icke-materialistiska och postmarxistiska definitioner av fascism – bl.a. Wilhelm Reich (konformitet och sexuell repression i kristen puritanism skapar underordning till auktoritära ledare) Theodor Adorno (fascistiska tänkandets anatomi och personlighet) och Ernesto Laclau (den oundvikliga populismens dragningskraft som självständig massmobiliserande rörelse för kollektiva mål, identitet och mening) – betonar olika mekanismer och egenskaper i en fascistisk postmaterialistisk ideologi där politik eller kultur förklarar fascismens uppkomst snarare än ekonomiska klassförhållanden, eller antropologiskt i en fascistisk personlighet. Liberaler har inte varit särskilt bra på att förstå fascism heller, enligt Griffin. I den liberala förståelsen av fascism är det inte så mycket mer än en radikal massrörelse med udden riktad mot modernitet och teknologiskt avancerad civilisation.

Griffin själv vill undvika att tillskriva fascism externa definierande drag, exempelvis karismatiskt ledarskap, rasism, apokalyptiskt undergångstänkande, etc. som är alltför allmänna och återfinns i flera olika ideologier och är därmed inte exklusiva för extremhögern. Han föreslår istället en som han kallar tredje väg att förstå fascism på, där fascism snarare är en arbetsdefinition, ett begreppsligt ramverk, ett forskningsparadigm inom vilket vi kan studera generisk fascism som ett nyckelbegrepp inom politiskt tänkande. Griffin utvinner detta genom sin ”empatiska

läsning” av fascistiska tänkare som urskiljer en uppsättning kärnvärden (palingenetisk ultranationalism som tror på nationens återfödelse, där ”ultra” innebär att nationen tillmäts sådan central betydelse att det är bortom kompatibilitet med liberaldemokratiska samhällseliga ideal och förståelse av nationen), en politisk diagnos (omedelbar djup kris som hotar ultranationen) och yttersta mål (totalt övertagande av all politisk och kulturell makt) som kan beskrivas som fascismens innehåll och som alla kretsar kring ultranationalism. Fascism kan förstås som en modernistisk vision av en ny samhällsordning vilken omfattar element av ett mytologiserat och användbart förflutet.²

Robert Paxton konstaterar liksom Eco att det är notoriskt svårt att definiera fascism, bland annat på grund av att olika regimer lånar fascistiska särdrag men inte kan sägas vara fullt ut fascistiska. Det finns också många olika slags fascismer som skiljer sig inte bara mellan nationer utan också i tid och rum. Ytterligare en svårighet är att vi gärna vill tro att det finns en fascistisk *doktrin*, när fascism snarare är en politisk praktik som är särskilt lämplig för 1900-talets masspolitik. Fascism har också enligt Paxton kommit att överanvändas som begrepp. Dock får vi inte överge ambitionen att definiera och analysera fascism, för det är ett politiskt fenomen som är något nytt för 1900-talet. Fascismen lyckades etablera sig i länder som verkade vara på väg mot expanderande demokrati men istället blev antisocialistiska diktaturer. Efter andra världskriget grep olika nationalistiska höger rörelser också tag i fascismen. Vi bör dock akta oss för att försöka upprätta en fascismens minimum (jämför Eco och Griffin) likaväl som vi bör vara försiktiga med att studera fascism alltför isolerat från sin kontext. Istället för att definiera en fascistisk doktrin talar Paxton hellre om fascism som process och fascism som kontext (det vill säga dess allierade och medhjälpare). Vi bör jämföra olika

2 Griffin, Roger, 2018. *Fascism*. London: Polity.

fascistiska regimer men vara noggranna med vad vi jämför.

Därför pratar Paxton hellre om fascismens sju mobiliserande passioner och fem stadier. Det finns en grundläggande aspekt av fascism som utgör basen för de sju mobiliserande passionerna och det är att den hellre talar till känslan än förnuftet. Dessa mobiliserande passioner är former av politiskt beteende som präglas av: (1) gruppens primat, (2) övertygelsen om den egna gruppen som offer och där kompensering kulter enar och förser med ny energi, (3) antipati mot kosmopolitisk liberalism som hotar förstöra gruppen och dess värderingar, (4) djupare integration (*fascio*) av gruppens gemenskap och broderskap där exklusion genom våld är nödvändigt, (5) ökad känsla av storhet och tillhörighet där gruppidentiteten är avgörande och förstärker individens självkänsla, (6) naturliga ledares auktoritet och uppslutningen bakom en naturlig ledare som ensam inkarnerar gruppens öde, (7) skönheten i våldet och viljan, gruppens darwinistiska kamp.³ Idéer spelar stor roll även i fascismen, men det spelar olika stor roll beroende på vilket av de fem stadierna fascismen är i. Det första stadiet är när rörelserna skapas utifrån en överväldigande känsla av kris och att vara ett offer, där gruppen är det primära framför individen. Man tror på naturlig auktoritet och ledarskapsprincip, våldets skönhet och viljans makt och framförallt föreställningen om det utvalda folkets rätt att dominera andra. Det andra stadiet är den intellektuella mobiliserande förberedelsen för fascism och när dessa idéer och rörelser har etablerat sig bland politiker och i partier inom det politiska systemet. Det tredje stadiet är när partier som står för dessa idéer har tagit över den politiska makten antingen genom val (oftast) eller våld (våldigt sällsynt).

Det fjärde stadiet är när de utövar sin makt och det femte stadiet är hur de bevarar sin makt – om de radikaliseras ytterligare som Nazityskland eller entropi som exempelvis Mussolinis Italien där auktoritet rutiniserades snarare än radikaliserades. Paxton hävdar att många samhällen idag är i stadie 1 och några i stadie 2. Sammanfattningsvis menar Paxton att: "Fascism is a system of political authority and social order intended to reinforce the unity, energy, and purity of communities in which liberal democracy stands accused of producing division and decline."⁴

Med den senaste tidens secession och demokratis tillbakagång kanske vi kan se, om vi studerar fascismens mekanismer tillsammans med Jason Stanley, att flera länder verkar närma sig stadie 3, senaste exemplen är Brasilien Indien och Ungern. Jag återkommer till det resonemanget strax.

Stanley Payne, i sin historiskt drivna realtytiska definition av fascism skiljer mellan fascistiska rörelser och olika slags auktoritär nationalism som inte är revolutionär som vänstern eller radikal som fascismen. Den konservativa auktoritära högern ville inte förändra samhället i grunden utan snarare frysa den ordning som råder eller återinföra en äldre ordning, inte vända över ända och starta en helt ny samhällsordning med nya klassrelationer etc. De har inte heller generell imperialistiska ambitioner. Payne summerar fascism på det här sättet: "a form of revolutionary ultranationalism for national rebirth that is based on primarily vitalist philosophy, is structured on extreme elitism, mass mobilization, and the Führerprinzip, positively values violence as end as well as means, and tends to normalize war and/or the military virtues".⁵

Vad som utmärker dessa sinsemellan delvis olika definitioner av fascism är inte enbart

3 Paxton, Robert O., 1998. "The Five Stages of Fascism", *The Journal of Modern History*, Vol. 70, No. 1. (Mar., 1998), pp. 1-23. Chicago: University of Chicago Press.

4 Paxton, Robert O., 1998. "The Five Stages of Fascism", *The Journal of Modern History*, Vol. 70, No. 1. (Mar., 1998), pp. 1-23. Chicago: University of Chicago Press, p. 21.

5 Payne, Stanley, G., 1995. *A History of Fascism 1914-1945*. Madison: University of Wisconsin Press, p. 14.

metodologiska skillnader och likheter (Eco och Griffin arbetar idealtypologiskt, Paxton och Payne kan sägas arbeta med realtyper), de har också olika betoning på olika kriterier och element, det vill säga de har delvis olika uppsättningar avgörande distinktioner, och jag inser när jag läser Jason Stanleys bok om fascism att flera av hans mekanismer är tämligen oprecisa – och i vårt samtal nedan kommer jag att fråga honom varför. Även om Stanley är uppenbart influerad av samtliga dessa definitioner av fascism så är han kanske allra mest tydligt inspirerad av Umberto Ecos *Ur-fascism*, Hannah Arendts *Totalitarismens ursprung* och Paxtons funktionalistiska fascismbegrepp. Stanleys bok är en genomgång av vad som identifieras som fascismens tio ideologiska mekanismer där varje enskild praktik arbetar för att skapa eller förstärka uppdelningen i "vi" och "dem". Dessa tio mekanismer är: (1) *det mytiska förflutna* (ett konstruerat mytiskt förflutet som stödjer deras framtidsvision), (2) *propaganda* (skriver om folkets delade förståelse av verkligheten genom det kraftfulla tankeformande verktyget propaganda), (3) *anti-intellektualism* (där universitet och utbildningssystem som utmanar deras idéer attackerar), (4) *overklighet* (konspirationsteorier och fake-news, dvs., en falsk verklighet ersätter förnufts-baserad diskussion), (5) *hierarki* (mänskligt värde rangordnas), (6) *känsla av att vara ett offer* (varje framgång för en minoritet upplevs som hotfull), (7) *lag och ordning* (vi är de skötsamma, de är kriminella), (8) *sexuell ängslan* (den patriarkala hierarkin är hotad av jämställdhet), (9) *Sodom och Gomorra* (stad-landsbygd, kosmopolitanism/nationalism) och (10) *frihet genom arbete* (vi är hårt arbetande, de lever på bidrag).⁶ Var för sig är de inte fascistiska, men tillsammans är de tillräckliga för att utgöra en slags fascismens grundläggande struktur och *modus operandi* och det är enligt Stanley angeläget att vi lär oss se hur denna struktur ser ut för att vi idag

med ökade flyktingströmmar och tilltagande etnonationalism ska kunna förhindra utvecklingen mot en fullt utvecklad fascistisk regim. Vi kan alltså konstatera att den huvudsakliga uppgiften är av en mer praktisk karaktär än den Eco företog sig och närmare Paxton funktionalistiska analys, där Stanley vill urskilja och definiera fascistisk politik och taktik som mekanism för att tillskanska sig makt. När de väl erövrat den politiska makten kan regimerna variera och se annorlunda ut beroende på de specifika historiska omständigheterna, vilket förklarar skillnaderna mellan exempelvis italiensk fascism och tysk nazism. Vidare menar Stanley att en fascistisk politik inte heller behöver leda till en explicit fascistisk stat, men utgör trots det en fara för demokratiska samhällen.

SAMTALET MED JASON STANLEY

HL: Kan du börja med att definiera fascism och på vilka sätt din definition skiljer sig åt från andras definitioner?

JS: Gärna. Du kan fokusera på olika saker, du kan fokusera på ekonomi, på rasism. Jag fokuserar inte på ekonomin, det ekonomiska systemet i Nazi Tyskland med självständig industri var väldigt olik Mussolinis statscentrerade italienska fascism. Mitt arbete handlar om fascistisk ideologi och retorik. Paxton, Eco, Griffin har alla influerat min analys, men jag är betydligt mer fokuserad på fascistisk ideologi, jag gör en renare distinktion mellan fascistisk ideologi och politik än vad de gör. Det mest avslöjande symptomen på fascistisk politik är uppdelningen i "vi" och "dem". Övriga placerar också våld mycket mer centralt än vad jag gör. Här finns den extrema högern och Trump som frånsäger sig att vilja använda våld för att de vill särskilja sig från brutala galningar på gatorna, vi är respektabla.

HL: Men de har de ju Proud Boys bl.a. som öppet använder våld?

6 Stanley, Jason, 2018. *How Fascism Works – The Politics of Us and Them*. New York: Penguin Random House.

JS: Ja, Trumps supportrar är våldsamma, och han pratar hela tiden om ett hot om våld. Jag har med betydelsen av våld bland mina kriterier men det är inte lika starkt betonat som hos övriga.

HL: Ja, framförallt tar du upp det i ditt kapitel om sexuell ångest och där kan jag se klara likheter med exempelvis Ecos ”*machismo*” och Paxtons betoning på estetiken i våldet och viljans kraft.

JS: Ja, *machismo* är centralt för fascism, och även Wilhelm Reich tog upp den patriarkala machismon med undanträngd sexualitet. Det finns så många olika slags källor till fascism. Våld faller utanför analysramen för mig, det är inte en självständig del av fascism. Det sista kapitlet handlar om socialdarwinism och socialdarwinism handlar om kamp. Fascismens essens är andrafieringen och uppdelningen i vän/fiende, vi/dem, att definiera sin nation i negation till andra nationer. Jag väljer en idealtyp av fascism som är väldigt tysk och amerikansk på samma gång då den är centrerad kring ras och nazisterna var som bekant inspirerade av USA vad gäller den rasmässiga aspekten. Det är Ku Klux Klan och nazismen som är kärnan i mitt fascismbegrepp.

HL: Den här rasbetonade högerextremismen har också funnits i Sverige så jag kan relatera till din definition väldigt väl. Ras är ju något som är naturligt, organiskt och kan inte ändras, och det kommer fram i ditt kapitel tio om socialdarwinism. Naturen är hierarkisk och det handlar om urval och kamp, naturlig ojämlikhet.

JS: Ja, rasmässig naturlig ojämlikhet är central för fascism. Könslig ojämlikhet föregår den rasmässiga ojämlikheten och är mer fundamental. I amerikansk rasideologi är svarta män fienden och det stora hotet. Svarta kvinnor diskuteras inte. Samma i Nazityskland: judiska kvinnor nämndes inte.

HL: Den här retoriken har kommit tillbaka i bl.a. Sverige, men nu är det muslimska män som är fienden och som hotar vita kvinnor och jämställdhet. Men, å andra sidan kan vi se den här retoriken i olika konservativa partier och rörelser också men som inte nödvändigtvis är fascistiska. Och här undrar jag hur du skiljer mellan fascism och konservatism för det finns liknande element som du tar upp i din bok, bl.a. kapitel 3 om anti-intellektualism, kapitel fem om hierarki, kapitel sex om lag och ordning och delvis också kapitel 9 om Sodom och Gomorrah.

JS: Ja, du har några element men det finns många olika slags konservatisme. Exempelvis överlappar socialdarwinism med libertarianism men samtidigt är libertarianism motsatt socialkonservatismen. Men i fascismen finns en sammanfogning av de olika elementen.

HL: Hur ser du på nationalstatens betydelse i konservatismen och fascism? I amerikansk konservatism är libertarianism konservativ, men det är den inte i Europa. Vi har inte heller riktigt samma radikala kristna höger som ni har. Den burkeanska konservatismen har starkt inslag av nationalstatens bevarande.

JS: Du kommer alltid se kristna konservativa alliera sig med fascism i fascismens tidiga stadier därför att de är auktoritära och har en ledarskapsprincip och i USA ser vi den kristna högern alliera sig med Trump. Men en skillnad är att kristna konservativa inte borde ställa upp på invandringsfientlig politik. Eller rättare sagt de borde inte, men de gör det ändå.

HL: Jag tänker också på Hannah Arendt som skiljer mellan totalitarism och fascism där totalitarism handlar om statsterror. Tycker du det är en meningsfull distinktion?

JS: Jag tror att alla som skrev på 50-talet, Theodor Adorno inkluderad, kände ett tryck att fördöma Stalinismen lika mycket som

nazismen. Men de har helt olika strukturer. Ursprungstiteln på *Den auktoritära personligheten* var "Den fascistiska personligheten", men de var pressade att ändra titeln för att göra den bredare och inkludera kommunismen. Mitt fokus är på fascism och inte kommunism och därmed inte på totalitarism i arendsk mening.

HL: Det leder mig till nästa fundering. Något som blivit väldigt stort i statsvetenskap på senare tid är populism i relation till radikala högerextrema grupper och partier. Jag noterar att du inte nämner populism en enda gång i din bok. Jag tycker det är uppfriskande men undrar varför? Var det ett medvetet val?

JS: Det är ett mycket medvetet val. Jag avskyr ordet populism. Det är bara en metod för att attackera vänstern. Jag menar att eliten borde bli kritiserad. Om du tittar tillbaka på Mosca, Pareto, C Wright Mills i deras teorier om eliten så är eliten dem som du borde kritisera. Så populism är ju på det sättet något i grunden positivt. Att kalla både Bernie Sanders och Adolf Hitler för populister blir bara löjligt. Jag teoretiserar fascism. Det finns vissa totalitära rörelser som är lika farliga som fascism, men de är annorlunda, de är annorlunda strukturerade. Exempelvis innehåller de inte patriarkat. Alla totalitära rörelser som blir fascistiska har en kärna och den kärnan är rasism. Folkmord kommer inte från kommunismen, det kommer från den fascistiska kärnan av rasism och etnonationalism.

HL: Ja, jag kan se att i uppdelningen mellan en marxistisk och en liberal förståelse av fascism kan nog forskningen om populism placeras som ett liberalt försök att förstå massrörelser och fascism. I statsvetenskap är dessa studier ofta empiriska och jämförande, inte teoretiska. När jag läser din bok kommer jag också att tänka på Jeffrey Herfs analys av

konservativa radikala i sin bok *Reactionary Modernism*.

JS: Ja reaktionär modernism är nära fascismen, du måste ha revolution för att få tillstånd det mytiska förflutna, ett förflutet som aldrig varit (kapitel 1 i Stanleys bok).

HL: Ja, det betonar ju även Griffin sin *palingenetiska ultranationalism*.

JS: Det ligger väldigt nära min definition också.

HL: I Paxtons stadie 2 av fascismen ingår intellektuella förberedelser för fascistiskt tänkande och fascistiskt maktövertagande. Ser du några sådana intellektuella förberedelser för fascism idag?

JS: Ja, framförallt invandringsspolitiken. Där ser du renhetspolitik och uppdelningen i vi/dem. I USA ser vi attacker på media, men i centrum för *Mein Kampf* finns invandringen. Och det är också det centrala för extremhögern i Europa. Det finns antisemitiska konspirationsteorier i kombination med exempelvis *Replacement Theory*, där det berättas en myt om att en vit europeisk västerländsk befolkning byts ut mot icke-västerländsk genom invandringen. Jag menar att det är ett fascistiskt momentum just nu. Vi är inte på steg 2 vi är minst på steg 3 med nazipartier som sitter i parlament.⁷

HL: Förlorar inte fascism sin mening om vi kallar många olika slags auktoritära regimer för fascistiska regimer?

JS: Den svåraste distinktionen är mellan samtida fascism och tidigare historiska versioner. Min analys är av fascistisk politik och jag tror att den nya fascismen har andra mål. Den nya fascismen är utpräglat nationalistisk, den vill inte bygga imperier.

7 Här jag tror att Stanley egentligen menar stadie två för som vi såg tidigare är alltså Paxtons stadie tre när fascistiska partier inte bara sitter i parlamentet utan också har övertagit den politiska makten helt.

HL: Kan man säga att regimer kan vara fascistoida och inte fascistiska?

JS: Fast mitt fokus är på politik och ideologi, inte vad du gör med det. Andra fokuserar på vad du gör med det. Jag fokuserar på idéerna bakom handlingarna.

HL: Och det uppskattar jag mycket med din bok. För det finns en föreställning idag som hindrar oss att se fascism och det är att vi gärna vill tro att fascism är något man gjorde förut, nu är vi så mycket klokare, vi har lärt oss av historien. Men samtidigt ser vi ju nu hur vi låter oss duperas av propaganda som aldrig förr (kapitel 2 i boken) i kombination med exempelvis anti-intellektualism med fake news och konspirationsteorier (kapitel 3 och 4) plus övriga idéer du tar upp. Vi är inte bättre idag, det kan hända här, för att parafrasera Sinclair Lewis.

JS: Precis, det är viktigt att komma ihåg att exempelvis Oswald Mosley, ledaren för det brittiska fascistpartiet inte dödade någon men han hade fascistiska idéer och var fascist. ICE och de massiva kränkningarna av mänskliga rättigheter vid mexikanska gränsen, drunkningskatastroferna i Medelhavet som vi passivt låter ske, är också de handlingar som kommer ur fascistiska idéer. Så det är alldeles för tidigt för att klappa oss själva på axeln och säga att vi inte är fascister.

HL: Är det som händer på universiteten vad gäller krav om yttrandefrihet och klappjakt på genusstudier också del av ett fascistisk moment?

JS: Ja, helt klart. Attacker på universitet, som CEU i Budapest och även det som händer i USA och det som kallas för politisk korrekthet är också fascistiska idéer som omsätts till handling.

HL: För att avsluta, vad tror du vi kan göra för att motarbeta det fascistiska momentet?

JS: Oj, nu måste jag gå [skrattar]. Nej då, det är en svår fråga. USA har en historia av att aktivt motarbeta fascism med *Civil Rights Movement* till exempel. Europeiska länder har också mycket historia av att bekämpa fascism. Här handlar det om en motståndshistoria som vi kan lära oss av.

HL: Tycker du att människor gör motstånd idag?

JS: Nej, men det är en mycket skrämmande tid vi lever i idag. Och den är mycket mer skrämmande än vad de flesta inser. Jag ser intellektuella rättfärdiga rasism exempelvis.

HL: Kunde du se det här komma eller har du blivit överraskad?

JS: Jag är inte överraskad alls. Efter 9/11 och islamofobin som spreds, Irakkriget...Koloniala krig leder alltid till fascism. Den amerikanska exceptionalismen, den starka presidenten, imperiet. Imperiella krig leder till nationell förödmjukelse som leder vidare till alla de element av fascism jag skriver om i min bok.

HL: Jag tycker om slutet på din bok då du trots rädsor och utmaningar ser ett hopp i vår förmåga att se igenom förhållande fascistiska myter och metoderna som används för att separera oss i "vi" och "dem" när man attackerar flyktingar, feminism, fackförbund, rasmässiga, etniska och sexuella minoriteter. Att du tror på vår förmåga till empati och att engagera oss i varandra, att förstå och se varandra i våra ofullkomligheter och inte som demoner. Det påminner om Hannah Arendts uppmaning till oss att tänka när tiderna är mörka och oddsden är emot oss.

JS: Ja, Arendt är en stor inspirationskälla för mig. Arendt och DuBois är ju givetvis de stora antifascistiska tänkarna.

Vi avslutar vårt samtal. Utanför är sommarhettan tryckande och fascistiska idéer och

mekanismer verkar långt borta. Men när jag öppnar min telefon och Twitter-appen blir jag brutalt medveten igen om att Jason Stanley kanske har rätt. Vi lever i mycket skrämmande tider just nu, kanske rent av i ett fascistiskt moment, eller i Paxtons stadie två där vissa länder som jag nämnde tidigare tycks övergå i stadie tre. Åtminstone om man utgår från de tio tämligen allmänt hållna fascistiska mekanismer Stanley har identifierat. Jag tänker på hur Eco avslutade sin essä om Ur-fascism där han uppmanar oss att slå vakt om vad vi menar med orden frihet, diktatur, demokrati, befrielse. Ur-fascism kan komma tillbaka i den mest oskyldiga skepnad och kanske redan är här, men vi har en plikt att varje dag i varje del av världen omgående identifiera de olika innehållsliga elementen i Ur-fascismen därför att kampen för frihet, pluralism och befrielse aldrig, enligt Eco, är avslutad. Jag har inte velat tro att en sådan här kamp mot fascism som forskare specialiserade på fascism anmodar skulle behöva ske igen under min livstid. Men...Kan vi? Vill vi? Törs vi? Ja, Griffin uppmanar oss i slutet av sin senaste bok om fascism att ta fascism som ideologi på allvar för att om möjligt kunna undersöka vår verklighet bättre och undvika att göra om historiens misstag. Kanske lever vi återigen i mörka tider där det är vår plikt att *tänka* i arendskt mening, att tillsammans med bland andra Stanley kritiskt skärskåda den fascistoida benägenheten att dela in oss i "vi" och "dem" – det vill säga det som utgör grunden för och förstärker övriga fascistiska mekanismer, och att tillsammans med Eco vara vaksamma om ordens betydelser, helt enkelt därför att vi måste om vi vill behålla och befästa det som Benito Mussolini en gång kallade den största massakern genom alla tider: demokrati.⁸

REFERENSLISTA

- Eco, Umberto, 1995. "Ur-Fascism", *The New York Review of Books*, June 22 Issue.
- Griffin, Roger, 2018. *Fascism*, London: Polity.
- Mussolini, Benito, 1995. "The Greatest Massacre of All Time: Democracy", i Roger Griffin (red.) *Fascism (Oxford Readers)*. Oxford: Oxford University Press.
- Payne, Stanley, G., 1995. *A History of Fascism 1914-1945*. Madison: University of Wisconsin Press.
- Paxton, Robert O., 1998. "The Five Stages of Fascism", *The Journal of Modern History* 70(1). s. 1-23.
- Stanley, Jason, 2018. *How Fascism Works - The Politics of Us and Them*. New York: Penguin Random House.
- Helen Lindberg är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet.
E-post: helen.lindberg@statsvet.uu.se

⁸ Mussolini, Benito, 1995. "The Greatest Massacre of All Times: Democracy", i Griffin, Roger (ed.), *Fascism - Oxford Readers*. Oxford: Oxford University Press, s. 88.